

ESA YLIKOSKI

Kyllä ET

- Vapaa-ajattelijain käsityksiä katsomusaineekeskusteluun

Vaikka elämäkatsomustiedon (ET) oppilasosuus helsinkiläisissä peruskouluissa on jo yli 30 prosenttia, katsomusainekeskustelussa on olennaista todeta, että valtakunnallisesti ET on ollut syrjityn vähemmistön syrjitty oppaine. Katsomusainekeskustelussa se ilmenee ET:n ystävien huolena aineen erityisten saavutusten mitätöitymisestä ja kriittisyytenä epärealistisiksi koettuja toivekuvia kohtaan. ET:n vahvistuminen ja valinnanmahdollisuuden avaaminen nähdään tärkeänä.

Elämäkatsomustiedon syntyyn vaikutti Vapaa-ajattelijain liiton pääsihteerin YK:n ihmisoikeuskomitealle tekemä valitus. Aiempi uskonnonopetuksen vaihtoehto, uskontojen historia ja siveysoppi, todettiin ihmisoikeuskäsittelyssä aivan liian uskontopainotteiseksi. Uuden oppiaineen opetus aloitettiin elokuussa 1985.

Eduskunta päätti 1983 aineen nimeksi elämäkatsomustieto, vaikka hallituksen esitys oli ”uskontojen historia ja etikka”. Kouluhallituksen työryhmä valmisteli peruskouluun ja lukioon oppimäärän eli opetussuunnitelman, jossa uskontojen historian osuus jätettiin suhteellisen pieneksi. Aineesta tuli uusia uria avaava, laajaa-alainen ja sitouttamaton, lasten ja nuorten oman katsomuksen rakentamista tukeva.

Uskonottomien ihmisoikeus- ja kulttuurijärjestön Vapaa-ajattelijain liiton piirissä elämäkatsomustietoa on pidetty katsomusvapauden kannalta tärkeänä henkireikänä koululaitoksessa, jota on leimannut uskonnollinen hegemonia. Tämä perusarvio pätee edelleen; koulussa kirkon jäsenille pakollista uskonnonopetusta suositaan, ja evankelis-luterilaisen kirkon uskonnolliset tilaisuudet, kuten koulujumalanpalvelukset pyörivät useimmissa kouluissa edelleen.

Vapaa-ajattelijain liitto alkoi 2010-luvun alussa kannattaa ET:n valinnan mahdollisuuden avaamista kaikille. Siihen asti liitto piti hyvänä aineen rajaamista vain uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille. Kirkon suuren vaikutusvallan vuoksi pelättiin ET:n sisällön vesittämistä uskontopainotteiseksi. Pelko ei välttämättä ollut alun perin turha, mutta tämän riskin arveltiin vähentyneen 2010-luvulla.

ET:n historia on myönteisen kehityksen lisäksi syrjinnän historiaa. 2000-luvun alkuvuosiin asti huoltajien piti anoa vapautusta uskonnonopetuksesta, jotta lapsi pääsi ET-opetukseen. ET:stä ei alkuvuosina välttämättä tiedotettu uuden ekaluokkalaisen vanhemmille, ja katsomusaineen vaihtoon suhtauduttiin kielteisesti. Aineen opetusryhmiä jäi syntymättä.

Lakimuutos 2003 teki ET:stä uskontokuntiin kuulumattomien ensisijaisen katsomusaineen. Silti peruskoulun jo aloittaneiden aineen vaihtoa uskonnosta ET-opetukseen esteltiin; Opetushallitus antoi parin vuoden päästä erikseen ohjeen, jossa todettiin uskontokuntiin kuulumattomilla olevan oikeus vaihtaa ET-opetukseen.

Varsinkin pienillä paikkakunnilla ekaluokkalaista kouluun ilmoitettaessa huoltajille kerrottiin vuosi toisensa perään, että koulussa ei

ole ET-ryhmää. ET-ryhmä olisi voitu muodostaa, jos mahdollisuudesta opetukseen olisi kerrottu koulun jo aloittaneiden huoltajille. Yhteisryhmä 1.-3. luokille toimii hyvin, eikä 1.-6. luokkien ET-ryhmäkään ole didaktisesti mahdoton.

Kaikkalainen syrjintää ja heikko tiedotus erityisesti alakouluissa on vaikuttanut siihen, että ET on ollut vuosikausia vajaakäytössä. Vain osa siihen oikeutetuista oppilaista oli aineen opetuksen piirissä. Oppilasosuuden prosenttilukemat jäivät valtakunnallisesti pieneksi 2020-luvun alkuun asti - Helsinkiä ja pääkaupunkiseutua lukuun ottamatta.

Lukuvuoden 2028-19 jälkeen Tilastokeskuksen ja Opetushallituksen katsomusainetietoihin tuli usean vuoden tauko. Vapaa Ajattelijalehden toimitus kuitenkin hankki tietoja suoraan kuntien koulutoimelta. Ilmeni, että viime vuosina ET:n oppilasosuudet ovat kasvaneet aiempaa nopeammin ja että mediassa liikkui vanhentunutta tietoa. ET ei ole enää marginaalinen oppiaine.

Nyt tiedämme, että Helsingissä lukuvuonna 2024-25 ET:n oppilasosuus on yli 30 prosenttia ja Espoossa, Keravalla ja Vantaalla yli 20 prosenttia. ET on suurin katsomusaine 12 helsinkiläisessä peruskoulussa. Myös monilla pienillä paikkakunnilla havaittiin isoja kasvuprosentteja.

Käytäntö osoittaa, että kun elämäntietomustiedon oppilasmäärät ja -osuudet nousevat riittävästi, aine pääsee kukoistamaan, sen parhaat puolet pääsevät esiin. Siihen aletaan suhtautua normaalina ja varteenotettavana oppiaineena niin huoltajien, oppilaiden kuin opettajienkin keskuudessa.

Valitettavasti opettajien täydennyskoulutusta ET:n opettamiseen on vuosia laiminlyöty. Näin yhä uusien opetusryhmien opettamiseen ensimmäistä kertaa ryhtyvillä opettajilla on ollut kova työ paneutua aineen erityisyyteen. Haastetta on lisännyt, jos oppilaille ei ole hankittu oppikirjoja. Niiden tarjonta on 2020-luvulla parantunut, positiivinen hyödyntäminen ei.

ET:n kasvunäkymiä vahvistaa, että maal-

listumiskehityksen myötä vauvojen liittäminen ev.-lut. kirkon jäseniksi on vähentynyt ja näyttää vähentyvän edelleen. Lähivuosina peruskouluun on tulossa vuosi vuodelta yhä suurempi osuus ET-opetukseen oikeutettuja ekaluokkalaisia. Heistä oletettavasti kasvava osa aloittaa ET-opetuksessa.

Jonkin verran tapahtuu vaihtoja uskonnosta ET-opetukseen, kun vanhemmat tai toinen heistä ovat eronneet kirkosta. Helsinkiläisistä alle 45 prosenttia on ev.-lut. kirkon jäseniä, ja 30-46-vuotiaiden ikäryhmissä jäsenosuus on paljon matalampi. Toisaalta liikkään kaikki kirkosta eronneet eivät ole erottaneet lastaan kirkosta.

Menestyksen salaisuus

ET:n viime vuosien menestys perustuu perinteisen syrjinnän vähentymisen lisäksi siihen, että aine ja sen perusidea on tullut aiempaa tunnetummaksi ja yhä useammassa perheessä sen katsotaan vastaavan omaa katsomuksellista tilannetta. Tämä tilanne ei määräydy sen mukaan, onko perheessä osa kirkon jäseniä vai ei. Opetushallitus kuvaa ET:n luonnetta näin:

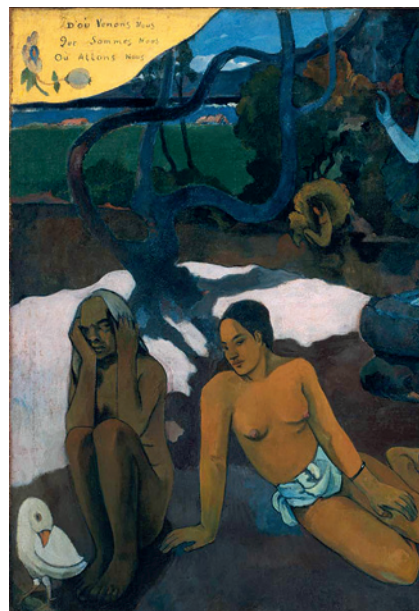
”Elämäntietomustieto tukee oppilaan elämäntietomuksen ja identiteetin muodostumista ja hyvän elämän tavoittelua. Opetuksen lähtökohtana ovat valmiiden oppijärjestelmien sijaan oppilaiden elämismailma ja sen ilmiöt. Elämäntietomustieto antaa monipuolisen katsomuksellisen ja kulttuurisen yleissivistyksen lisäksi eettistä ja kriittistä ajattelu- ja toimintakykyä sekä oppimisen taitoja.” (oph.fi)

ET selvästi sopisi kaikille lapsille ja nuorille, joiden huoltajat eivät halua koulun antavan uskonnollista kasvatusta lapsilleen. Maailmassa ja oppilaiden elämismailmassa on paljon asioita, ilmiötä ja eettisiä kysymyksiä, joita ei ole mielekästä lähestyä sen mukaan mitä eri uskonnot ja niiden pyhät kirjat niistä mahdollisesti jotenkin tulkiten sanoisivat. Demokraattisessa yhteiskunnassa asioista keskustellaan monipuolisesti

KUNNIA KRUUNAA HYVEEN, 1670-76. CARLO MARATTI (1625-1713).
METROPOLITAN MUSEUM OF ART, WASHINGTON D.C.

PAUL GAUGUIN, D'OÙ VENONS-NOUS ? QUE
SOMMES-NOUS ? OÙ ALLONS-NOUS ? 1897
(MISTÄ TULEMME, KEITÄ OLEMME, MINNE
OLEMME MENOSSA?)
MUSEUM OF FINE ARTS BOSTON

ja päätetään tiedon ja sekulaarin etiikan pohjalta. Tällaiseen yhteiskuntaan ET pyrki oppilaita ja opiskelijoita kasvattamaan.

Elämäkatsomustiedon idean läpilyönti näkyy myös siinä, että varsin usein ja monelta taholta on esitetty, että peruskouluun ja lukioon pitäisi saada kaikille yhteinen katsomusaine, joka olisi kuin ET ja joka rakennettaisiin ET:n pohjalta.

Monilla ET:n ystäville, myös vapaa-ajateltijoilla, on kuitenkin herännyt kysymys, onko tämä liian hyvää ollakseen totta. Yleensä hän sellainen ei ole totta. Perusteena epäilyille on myös kysymys, miten ET:n tapainen aine voisi tulla kaikille pakolliseksi katsomusaineeksi, kun sitä ei ole yrityksistä huolimatta saatu edes valinnaiseksi aineeksi uskonnon rinnalle. Niinpä ET:n ystävissä pelätään, että toiveista huolimatta tuloksena voi olla uskontopainotteinen oppiaine, jossa ET:n saavutukset olisi häivytetty.

Kielletty hedelmä – ET mene!

Opetushallituksen katsomusaineiden kehittämistyöryhmän raportissa (maaliskuu 2025) todetaan, että nykytilanteessa on vakava yhdenvertaisuusongelma. Se on ET:n valinnanmahdollisuuden ja opiskelun kielto evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon jäseniltä

peruskoulussa ja lukiossa.

ET:n opiskelumahdollisuuden kieltä yhtäältä syrjii kirkon jäseneksi liitettyjä lapsia ja nuoria ja toisaalta heikentää aineen asemaa kouluissa. Myös epätietoisten huoltajien silmissä jotain arveluttavaa aineessa lienee, kun laki sen opiskelun niin monilta estää?

ET:n valinnan avaamista kaikille voidaan perustella yhdenvertaisuuden lisäksi myös lapsen oikeuksien 2. artiklalla sekä yhdenvertaisuudella. Lapsen oikeuksien rikkominen korostuu erityisesti lukiolaisilla, joilla ikänsä ja kehitysasteensa perustella on oikeus valita, mihin opiskelupaikkaan hakee, mutta ei oikeutta suorittaa ylioppilastutkintoon vaadittavia katsomusaineen kursseja elämäkatsomustiedossa. Lukiolaisten osalta auttaisi, jos 15-17-vuotiaat saisivat päättää uskonnollisesta asemastaan ilman huoltajien lupaa.

Poikkeuksena ET-kieltoon on, että aikuislukion opiskelijat ja aikuisten perusopetuksessa olevat 18 vuotta täyttäneet ovat voineet valita katsomusaineen uskonnon ja ET:n välillä. Itsekin olen peruskoulun opetustyön lisäksi opettanut myös kansanopiston aikuisopiskelijoiden ET-ryhmiä. Niissä monet kirkon jäsenet valitsivat uskonnon sijaan ET:n. Pedagogisesti ja didaktisesti kokemukseni oli hyvin myönteinen.

Vaikka ET sopisi kaikille lapsille ja nuorille.

rille, ET-opetuksen valinnan mahdollisuuden avaamista kaikille vastustetaan eri syistä. Vastustajiin ovat kuuluneet ev.-lut. kirkko ja muut perinteisen uskonnonopetuksen erityisaseman kannattajat, koska ET:n pelätään vievän uskonnosta oppilaita ja siten heikentävän uskonnonopetuksen asemaa.

Kuntien koulutoimelle ET:n oppilasmäärän kasvu ei välttämättä tarkoita kustannusten nousua, vaan uskonnon ja ET:n opetusryhmien tasoittumista. Jos opetusryhmien koot ovat olleet esimerkiksi 20 ja 5, kustannukset eivät nouse, kun niiden koot ovatkin 15 ja 10. Kaupunkikunnissa kustannuksia voivat ET:n sijaan aiheuttaa pienuskontojen opetusjärjestelyt.

Jäsenyysperustaisuus katsomusaineisiin määrätymisessä ei vastaa perheiden muuttuneita tilanteita ja tarpeita, eikä varsinkaan lasten ja nuorten tarpeita. Perheiden katsomuksellinen tilanne on monimuotoistunut. Tilastojen mukaan on tavallista, että toinen perheenjäsen ei ole enää kirkon jäsen ja toinen on. On myös tavallista, että huoltajat eivät asu samassa taloudessa.

Näissä tilanteissa taannoin vauvakastetun 15 vuotta täyttäneen lukiolaisen tai 12 vuotta täyttäneen yläkoululaisen toive siirtyä uskonnosta ET-opetukseen voi jäädä toteutumatta. Mainittakoon, että ennen vuotta 2017

äiti saattoi liittää vauvan kirkkoon ilman isän suostumusta.

ET ja uuden katsomusaineen tavoittelu

ET:n valinnanmahdollisuuden avaamista ovat vastustaneet monet innokkaat uuden, yhteisen katsomusaineen vaatiijoista. He eivät vastustaneet ET:n avaamista esimerkiksi uskonnollista syistä, vaan lähinnä koska he pelkäsivät ET:n avaamisen jollain lailla estävän tai lykkäävän toivomansa yhteisen katsomusaineen tuloa.

Tällöin ei oteta huomioon, että ET:n avaaminen voidaan toteuttaa nopeasti, sillä tuntijakoa ja opetussuunnitelmaa ei tarvitse muuttaa. Sen sijaan kaikille pakollisen yhteisen katsomusaineen säätäminen ja sen tuntijaosta päättäminen sekä täysin uuden aineen opetussuunnitelman laatiminen muodostaisivat varsin pitkäkestoisen hankkeen. Kysymys olisi vuosista. Haasteeksi siinä nousisivat myös uudet oppimateriaalit sekä opettajien täydennyskoulutukset.

ET:n valinnan avaaminen ja sitä huomattavasti suurempi uudistus on siis mahdollista toteuttaa peräkkäin. ET:n avaaminen ei estä katsomusaineuudistusta, vaan parantaa uudistuksen lopputulosta.

ET:n aseman vahvistuminen ja oppilas-

määrän kasvu valinnan avaamisen myötä lisäävät mahdollisuuksia sisällöllisesti parempaan uudistukseen. Jos uskonnon ja ET:n oppilasmäärien suhde olisi 85-15, on ilmeinen riski siitä, että aineet yhdistävän katsomusaineen sisältö määräytyisi aineiden suhteessa 85-15. ET:n ystävät, joukossa Vapaa-ajattelijain liitto eivät voi hyväksyä tuollaista pakollista yhteistä katsomusainetta.

Näiden riskien takia nyt on tärkeää toimia ET:n vahvistamiseksi ja laajentamiseksi. ET:n avaaminen kaikille valittavaksi epäilemättä auttaisi siinä, mutta ensi sijassa avaamisessa on kysymys vakavan yhdenvertaisuusongelman eli syrjinnän poistamisesta, lapsen oikeuksien turvaamisesta sekä yksilötason uskonnonvapaudesta.

Tässä kohtaa on tärkeää todeta, että katsomusaineiden isompi uudistus voi olla myös jokin muu kuin yksi yhteinen katsomusaine. Opetushallituksen katsomusaineiden kehittämisryhmä ei esittänyt yhteistä katsomusainetta raportissaan (maaliskuussa 2025), vaan katsomusaineiden osittain yhdistetyn opetuksen kokeilua.

Osittain yhdistetyn opetuksen järjestelyjähän on toteutettu melko monissa kouluissa, mutta opetussuunnitelman puitteissa rajoitetussa määrin - tai myös yli rajojen. Esimerkiksi yli 10 helsinkiläiskoulussa 3. luokan toinen katsomusainetunti on opetettu yhdessä, ja siitä on tietävästi myönteisiä kokemuksia. Enemmän yhteistä on uskontojen eri oppimäärien opetussuunnitelmissa, mutta niiden yhteisopetuskokeilut lienevät vähäisiä.

ET:n vahvistuminen ja oppilasmäärän kasvu voivat parantaa myös osittaisen yhteisopetuksen laatua. Jotkut omavaltaiset yhteisopetuskokeilut ovat olleet todella heikkoja ja syrjiviä ET-oppilaiden kannalta; niistä on usei-

ta eri aluehallintovirastojen kriittisiä päätöksiä (esimerkiksi Etelä-Pohjanmaa ja Turku). Monille ET:n ystäville ne ovat varoitusmerkkejä ET:n katoamisen mahdollisesti karmeista seurauksista. Tutkimuserustainen osittaisen yhteisopetuksen kokeilu olisi hyvä saada alkuun pian.

ET:n ystävien huolta herättää myös se, että opetussuunnitelmassa säädettyä ”uskonnollista ja katsomuksellista sitouttamattomuutta” ei toteuteta, vaan koulujen päiväohjelmaan liitetyt kirkolliset koulujumalanpalvelukset ja uskonnolliset päivänavaukset pyöriivät kirkko- ja lukuvuodesta toiseen. Miten joskus tulevaisuudessa jonkun uuden opetussuunnitelman hienoja tekstejä noudatettaisiin, jos niitä ei nyt tarvitse noudattaa, vaan sitouttavat kirkolliset tilaisuudet pidetään jalustalla?

ET:n ystävien kriittinen huomio kiinnittyy siihenkin, että uskonnon eri oppimäärien säädetty ja mainostettu sitouttamattomuus ei välttämättä toteudu käytännössä. Oppikirjoilla on tunnetusti vaikutusta luokkaopetukseen. Kasvatustieteen tohtori Päivi Kovanen on arvioinut alakoulun uskonnon kirjoja, Sanoma Pron kirjoja Aarre 1, 2 ja 3 ja Otavan Sydän 1,2 ja 3 artikkeleissaan (Vapaa Ajattelija 2/2022 ja 3/2022): tekstissä ilmenee uskonnollista tunnustuksellisuutta.

Uudistuskeskusteluun nostettu esimerkiksi nyt lukiossa filosofian yhteydessä opetettavan etiikan tuominen myös peruskoulun yläluokille. Toisaalta on todettu, että katsomusaineita ei tarvita alkuopetukseen, vaan niiden opetus voitaisiin aivan hyvin aloittaa vasta 3. tai 4. luokalta.

Helsingin seudun vapaa-ajattelijat tukee ET:n opetusta ja opiskelua myöntämällä vuosittain 12 stipendiä vaihtuvien peruskoulujen valitsemille ET-oppilaalle sekä neljälle ET:n yo-kirjoituksissa menestyneelle uudelle ylioppilaalle.

METAFYSIIKKAA ESITTÄVÄ
ALLEGORINEN HAHMO
GIOVANNI BATTISTA TIEPOLO &
TYÖPAJA, 1760
METROPOLITAN MUSEUM OF ART,
WASHINGTON D.C.

KIRJOITTAJA
ESA YLIKOSKI ON
FM JA OPETTANUT
ELÄMÄNKATSOMUSTIETOA
PERUSKOULUSSA JA
AIKUISKOULUTUKSESSA.
2000-LUVULLA HÄN
TYÖSKENTELI HUMANISTISESSA
AMMATTIKORKEAKOULUSSA
LEHTORINA JA TKI-PÄÄLLIKKÖNÄ
ENNEN ELÄKKEELLE JÄÄMISTÄÄN.
HÄN ON HELSINGIN SEUDUN
VAPAA-AJATTELIJAIN
PUHEENJOHTAJA JA TOIMINUT ERI
LUOTTAMUSTEHTÄVISSÄ VAPAA-
AJATTELIJAIN LIITOSSA.